

รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคะโล)

THE MODEL OF DHAMMA PROPAGATION OF PHRADHAMMANGKALAJARN (TONG SIRIMANGKALO)

พระมหาณัฐพงษ์ จิตปัญโญ (นาคร่ำ) * กฤษณา รักษาโณ ** สมิตธิพล เนตรนิมิตร ***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้ 1. เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2. เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคะโล) 3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคะโล) ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 25 รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีทั้ง หมด 8 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบการแสดงธรรม 2. รูปแบบการปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา 3. รูปแบบการเข้าหาผู้นำ 4. รูปแบบการปฏิบัติคำสอนของลัทธิ และศาสนาดั้งเดิม 5. รูปแบบการปฏิรูปคำสอนดั้งเดิม 6. รูปแบบการใช้ปาฏิหาริย์ 7. รูปแบบการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น 8. รูปแบบการใช้บุคลิกภาพ รูปแบบการเผยแพร่ธรรมดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนจำนวนมากหันมาให้ความสนใจและนับถือพระพุทธศาสนา และเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบันนี้

2. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคะโล) เป็นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับรูปแบบสมัยใหม่ โดยจะเน้นสอนหลักธรรมที่สำคัญ ส่งเสริมให้บุคคลบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ใช้วัตถุและสื่อสมัยใหม่เป็นอุปกรณ์ช่วยในการเผยแพร่ธรรม รูปแบบที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมนั้น ได้แก่ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และสื่อต่าง ๆ รูปแบบการเผยแพร่ธรรมดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือต่างประเทศ ต่างให้การยอมรับและนับถือ

3. รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคะโล) ได้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมหลายด้าน พระสงฆ์และประชาชนจำนวนมากคาดหวังว่า พระสงฆ์

* หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

*** สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ในอนาคตควรนำรูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เนื่องจากเป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เหมาะสมกับยุคสมัย นอกจากนั้นยังได้นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมต่อพระสงฆ์เพื่อเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งรูปแบบการเผยแผ่ธรรมออกเป็น 4 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบศาสนบุคคล 2. รูปแบบศาสนธรรม 3. รูปแบบศาสนวัตถุ 4. รูปแบบศาสนบริการ เพื่อประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสังคมต่อไป

คำสำคัญ: การเผยแผ่; ธรรมะ; รูปแบบ

ABSTRACT

The main objectives of this research are :- (1) to study the model of Dhamma Propagation of monks in Buddhism scripture; (2) to study the model of Dhamma Propagation of Phradhammakajarn (Tong Sirimangkalo); and (3) to present the model Dhamma Propagation of Phradhammakajarn (Tong Sirimangkalo). A qualitative research method was adopted, whereby the researcher collected and analyzed data through descriptive interpretation from relevant documents, and in-depth interviews conducted with 25 individuals, including experts and non-experts.

The result shows that:

1. There are 8 types of Dhamma Propagation in Buddhist scripture :- (1) the Dhamma representation model; (2) the admirable behavior model; (3) the follower model; (4) the original teachings and religious revolution model; (5) the reformed teachings model; (6) the miracle use model; (7) the local tradition adaption model; and (8) the personality use model. These Dhamma Propagation models have drawn the attention of a significant number of the population to Buddhism, by which Buddhism has thrived unto present day.

2. The model of Dhamma Propagation of Phradhammakajarn (Tong Sirimangkalo) is a combination of models of disseminating Buddhism of monks in the previous Buddhist era and monks of the new era. The model emphasizes the very key principles of Buddhism, and how to encourage individuals to ordain as monks. It adopts modern means of communication and media to help disseminate Buddhism. Monks, the use of Buddhist teachings, religious objects, and other forms of communication, propagate Dhamma, which have drawn the wide respect and acceptance of individuals locally, and internationally.

3. The model of Dhamma Propagation of Phradhammangkalajarn (Tong Sirimangkalo) benefits Buddhism and society in many ways. The population and monks themselves would have the expectation that monks in the future apply those methods and models into Dhamma Propagation, as they are adapted and suited to the modern World. Additionally, there are four other models that monks can adopt and consider in Dhamma Propagation: - (1) the religious person model; (2) the Buddhist teachings model; (3) the religious object model; and (4) the religious service model. In the future, the aforementioned models will benefit Buddhism Propagation and society at large.

Keywords: Dhamma; Model; Propagation

1. บทนำ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวว่า หลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงมีพระประสงค์ที่จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ เพื่อให้ท่านเหล่านั้นได้เข้าใจถึงหลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ และเห็นว่าท่านเหล่านั้นเคยอุปฐากพระพุทธองค์มาก่อน (Monier Williams, 1920) ครั้นเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จไปพบกับปัญจวัคคีย์แล้ว ปัญจวัคคีย์กลับไม่ลุกต้อนรับ เพราะเห็นว่าพระพุทธองค์ทรงคลายความเพียรจากการบำเพ็ญพรต แต่เมื่อปัญจวัคคีย์ได้สนทนารธรรมกับพระพุทธองค์ก็เกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ จึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ได้ขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ซึ่งนับได้ว่าเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ลำดับต่อมา พระพุทธองค์ได้ทรงพบกับยสกุหลบุตร ซึ่งกำลังเกิดความเบื่อหน่ายในการครองเรือน พร่ำบ่นอยู่ตลอดเวลาว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอนี่ขัดข้องหนอ” แต่ครั้นเมื่อยสกุหลบุตรได้ฟังถาจากพระพุทธองค์ ก็คลายความทุกข์ บังเกิดความสุข มีความเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ จึงขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อยสกุหลบุตรได้อุปสมบทแล้ว ก็ยังได้ไปชักชวนเพื่อนอีก 54 ท่าน เพื่อให้เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การที่พระพุทธองค์ได้สนทนารธรรมกับกลุ่มบุคคลดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นวิธีการ อย่างหนึ่งในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ และทำให้พระพุทธองค์มีสาวกมาโดยลำดับ (พระครูอุทัยกิจจารักษ์, 2559) ในการประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์ได้ส่งสาวกไปเผยแผ่หลักธรรมคำสอนยังสถานที่ต่าง ๆ สาวกได้ใช้วิธีการดังกล่าวเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรม ด้วยการสนทนารธรรมบ้าง ถาม-ตอบปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ บ้าง หลังจากนั้นก็ได้อธิบายถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น (Luniya, B.N., 1978) เห็นได้จาก ในสมัยพุทธกาล พระอัสสชิได้สนทนากับสารีบุตรปริพาชก แม้จะเป็นเพียงการสนทนารธรรมกันในระยะเวลาอันสั้น แต่ก็ทำให้สารี

บุตรปริพาชกมีความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มีความต้องการที่จะพบพระพุทธองค์ เมื่อได้พบพระพุทธองค์แล้ว ก็ได้ขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ในสมัยหลังพุทธกาล พระนาคเสนได้สนทนาศาสนาในเชิงถาม-ตอบปัญหา กับพระเจ้ามีลิท ทำให้พระเจ้ามีลิทเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา หันมานับถือพระพุทธศาสนาตลอดชีวิต (ป๋วย แสงฉาย, 2528) วิธีการในการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวนี้ได้กลายมาเป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมของสาวกในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองในลำดับต่อมา (Walpola Sri Rahula, 2009)

ครั้งเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่สังคมไทย พระสงฆ์ได้ใช้รูปแบบดังกล่าวเป็นแนวทางในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา แต่ได้มีการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย เช่น การเป็นครูสอนวิชาการต่าง ๆ เป็นพระนักพัฒนา หรือการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยการพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรม (พระณพวร โทวาท, 2559) ดังกล่าวนั้นทำให้สังคมไทยยอมรับและนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง สังเกตได้จากอดีตพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้นับถือพระพุทธศาสนา เช่น การอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การสร้างวัดวาอารามประจำเมืองและประจำรัชกาลต่าง ๆ เป็นต้น ส่วนประชาชนก็ได้ นับถือพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับสถาบันกษัตริย์ มีการสร้างวัดประจำหมู่บ้าน การให้ลูกชายอุปสมบทเป็นพระภิกษุเพื่อเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา การให้ลูกชายอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวนั้นได้กลายมาเป็นประเพณีอันสำคัญของสังคมไทยในปัจจุบันนี้ (ช. โชติบาล, 2503) ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ สังคมไทยจะมีรูปแบบการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รัฐบาลไทยยังคงให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา โดยการบัญญัติให้ “พระมหากษัตริย์เป็นพุทธมามกะ และรัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา” ดังที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 การยอมรับและนับถือดังกล่าวนี้เป็นผลอันเนื่องมาจากการพัฒนารูปแบบต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์นั้นไม่ใช่ว่าจะได้รับการยอมรับจากประชาชนทุกท่านไป บางท่านอาจจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมก็ได้ เนื่องจากการเผยแผ่ธรรมนั้นจะต้องมีองค์ประกอบด้วยกันหลายด้าน จึงจะทำให้ประชาชนยอมรับและนับถือ กล่าวคือ พระสงฆ์รูปนั้นจะต้องมีบุคลิกภาพที่โดดเด่น มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง มีศีลาจารวัตรที่งดงาม มีความรู้และความสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับสังคมนั้นได้ และสิ่งที่สำคัญที่สุดจะต้องมีหลักการ วิธีการ หรือรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เหมาะสมกับสภาพของสังคมนั้น ๆ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต, 2558) หากมีองค์ประกอบดังกล่าว พระสงฆ์รูปนั้นจึงจะได้รับการยอมรับและนับถือจากสังคม

พระธรรมมงคลจารย์ (ทอง สิริขิตฺโต) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่และเจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระสงฆ์นักเผย

แผ่ธรรมท่านหนึ่งที่สังคมให้การยอมรับนับถือ ท่านมีลูกศิษย์จำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พระสงฆ์และประชาชนได้กล่าวถึงความเป็นนักเผยแผ่ธรรมของท่าน โดยยกย่องให้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐาน คำสอนของท่านได้ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ บทความ โทรทัศน์ วิทยุ หรือตามเว็บไซต์ต่าง ๆ พระสงฆ์และประชาชนจำนวนมากได้เดินทางไปวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหารเพื่อฟังธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานกับท่าน นอกจากนั้น ชาวต่างประเทศได้ร่วมกันสร้างสำนักปฏิบัติธรรมในต่างประเทศถึง 8 ประเทศ เพื่อใช้เป็นสถานที่สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในนามของพระธรรมมังคลาจารย์ ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลแห่งประเทศไทยได้ถวายสมณศักดิ์เพื่อเป็นเกียรติคุณแก่ท่านในตำแหน่ง พระอัครกัมมัฏฐานาจารย์ (พระมหาธนวัฒน์ ธนวฑฺฒโน, 2558) ซึ่งมีพระสงฆ์ไทยเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ได้รับเกียรติคุณนี้ ความสำเร็จจากผลงานของท่านดังกล่าวนี้ทำให้เกิดข้อสงสัยว่า “ท่านใช้รูปแบบอะไรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรูปแบบดังกล่าวนี้มีประโยชน์อย่างไรต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมในปัจจุบันนี้”

ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวนั้นทำให้ผู้วิจัยมีความต้องการที่จะศึกษาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยศึกษาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกในสมัยพุทธกาลที่ส่งอิทธิพลถึงการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ ผู้ศึกษาจะได้ศึกษาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบัน โดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺคโล) ซึ่งเป็นพระสงฆ์ต้นแบบแห่งการเผยแผ่ธรรมในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยประชาชนชาวไทยและต่างประเทศต่างให้ความยอมรับและนับถือ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺคโล)
- 2.3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺคโล)

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study) เกี่ยวกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) เจ้าอาวาสวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาไปที่รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแบบเถรวาท และรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ในด้านต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้แก่ การเผยแพร่ธรรมด้วยศาสนธรรม การเผยแพร่ธรรมด้วย ศาสนบุคคล การเผยแพร่ธรรมด้วยศาสนวัตถุ และการเผยแพร่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ เท่านั้น

3.2 ขอบเขตด้านประชากร ผู้วิจัยได้ลงไปในพื้นที่เพื่อหาข้อมูลนำมาศึกษาวิเคราะห์ผลวิจัย โดยเข้าไปสัมภาษณ์พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) จำนวน 25 ท่าน

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล)” เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) อาศัยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยได้แบ่งวิธีดำเนินการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ซึ่งเป็นเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปแบบเผยแพร่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เสร็จแล้วผู้วิจัยก็จะนำมาสรุปผล

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาจากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือประวัติและการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ที่พิมพ์แจกในงานคล้ายวันเกิดของท่าน เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ งานวิจัย และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ (Internet) ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) หลังจากนั้น ผู้วิจัยก็จะนำเอาข้อมูลเหล่านั้นมาทำการสรุปผลรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ในด้านต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์รูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) โดยผู้วิจัยได้ออกแบบสัมภาษณ์ที่มีความสัมพันธ์ถึงรูปแบบการเผยแพร่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) โดยการนำเอาข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 มาเป็นแบบ

สัมภาษณ์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจะขอสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) และบุคคลที่กำหนดไว้ทั้งหมด จำนวน 25 ท่าน อุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ วีดิทัศน์ (VDO) ใช้ในการบันทึกภาพและเสียง กล้องถ่ายรูป และสมุดบันทึก เมื่อสัมภาษณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยก็จะนำเอาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดมาสรุปผล เพื่อนำไปวิเคราะห์ผลการวิจัย โดยมุ่งเนื้อหาไปที่ รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคม ทั้งนี้จะได้นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมต่อพระสงฆ์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5. สรุปผลการวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อนั้น ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้า แล้วนำมาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีวิจัย สามารถสรุปผลวิจัยได้ดังนี้ คือ

5.1 รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

จากการวิจัยพบว่า รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น เป็นการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนได้นั้นจะต้องบวชเข้ามาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเสียก่อน ต้องเรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแตกฉาน พร้อมทั้งต้องนำไปปฏิบัติเพื่อให้ตนหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ต่อจากนั้นก็ทำหน้าที่ในการนำหลักธรรมคำสอนไปสอนประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากหลักธรรมเหล่านั้น คือความสุข โดยพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่นั้นจะต้องยึดหลักการและวิธีการในการเผยแผ่ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอน อีกทั้งจะต้องมีอุดมการณ์ในการเผยแผ่ธรรม และต้องรู้จักการแก้ไขปัญหาในกรณีที่มีปัญหาในการเผยแผ่ธรรมด้วย นอกจากนี้ พระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมจะต้องรู้จักนำวิธีการในการเผยแผ่ธรรมตามแนวทางของพระพุทธเจ้าประยุกต์เข้ากับบุคคล กลุ่มบุคคล สถานที่ และสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นหันมาให้ความสนใจและนับถือพระพุทธศาสนา รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมีทั้งหมด 8 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบการแสดงธรรม 2. รูปแบบการปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธา 3. รูปแบบการเข้าหาผู้นำ 4. รูปแบบการปฏิบัติคำสอนของลัทธิ และศาสนาดั้งเดิม 5. รูปแบบการปฏิรูปคำสอนดั้งเดิม 6. รูปแบบการใช้ปาฏิหาริย์ 7. รูปแบบการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น 8. รูปแบบการใช้บุคลิกภาพ ซึ่งในแต่ละรูปแบบนั้นจะมีการปรับใช้กับบุคคลและสถานการณ์ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละบุคคลและสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นทำให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ประชาชนจำนวน

มากหันมาให้ความสนใจและนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชีวิตของตน และได้มีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

5.2 รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล)

จากการวิจัยพบว่า พระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ได้ใช้รูปแบบการเผยแผ่ธรรมเป็นลักษณะผสมผสานระหว่างรูปแบบในสมัยพุทธกาลและรูปแบบสมัยใหม่ กล่าวคือ การใช้รูปแบบในสมัยพุทธกาลนั้น ท่านจะเผยแผ่ธรรมด้วยการสอน เทศน์ ถาม-ตอบปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ ให้หายสงสัย และสร้างศาสนทายาทเพื่อให้เป็นผู้สืบทอดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลำดับต่อไป ส่วนการใช้รูปแบบร่วมสมัยนั้น ท่านจะสร้างศาสนวัตถุและสาธารณวัตถุเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมทั่วไป และการใช้สื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่ธรรมเพื่อช่วยเหลือให้การเผยแผ่ธรรมไปสู่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ นอกจากนั้นยังพบว่า รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมของท่านมีด้วยกันถึง 4 รูปแบบ ซึ่งในแต่ละรูปแบบจะมีความหมาย ลักษณะ หลักการ และวิธีการในการเผยแผ่ธรรมที่แตกต่างกันไป สามารถสรุปประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้

1. การเผยแผ่ธรรมด้วยศาสนธรรม หมายถึง การนำเอาหลักธรรมคำสอนที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาไปสอนแก่ประชาชน และการรวบรวมพระไตรปิฎกที่บันทึกด้วยภาษาล้านนาไทย มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 ด้วยตัวของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) เอง และการรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับภาษาล้านนาไทยเพื่อการเผยแผ่ธรรม และนำไปมอบให้แก่ประชาชนยังสถานที่ต่าง ๆ มีหลักการในการเผยแผ่ธรรม 2 ประการ คือ สอนให้ตรงประเด็น และรวบรวมอย่างมีประโยชน์ และมีวิธีการในการเผยแผ่ธรรม คือ สอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 แก่ผู้ต้องการศึกษา และรวบรวมพระไตรปิฎกฉบับภาษาล้านนาไทยพิมพ์เป็นเล่ม เพื่อนำไปมอบให้แก่ประชาชนเก็บไว้ยังสถานที่ต่าง ๆ

2. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยบุคคล หมายถึง การส่งเสริมให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระภิกษุสามเณร แม่ชี และฆราวาสทั่วไป ที่มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสอนกับประชาชนทั่วไป มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การส่งเสริมการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมและการส่งเสริมการศึกษาด้านปฏิบัติธรรม มีหลักการในการเผยแผ่ธรรม 2 ประการ คือ สร้างบุคคลให้มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นไปเผยแผ่ธรรมในสถานที่ต่าง ๆ และมีวิธีการในการเผยแผ่ธรรมคือ เป็นผู้สอนภายในวัดและเป็นผู้สอนภายนอกวัด

3. การเผยแผ่ธรรมด้วยศาสนวัตถุ หมายถึง การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาด้วยการก่อสร้างศาสนวัตถุอันเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และการก่อสร้างสาธารณวัตถุอันเป็นประโยชน์สำหรับประชาชน โดยการแทรกหลักธรรมคำสอนลงไปในศาสนวัตถุ นั้น มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ การก่อตั้งและฟื้นฟูสำนักปฏิบัติธรรม และการก่อสร้างศาสนวัตถุและสาธารณวัตถุ มีหลักการในการเผยแผ่ธรรม 3 ประการ คือ สร้างวัตถุเพื่อสร้างใจคน เอาวัตถุ

เป็นครูสอนคน และเอาวัตถุดิบเป็นเครื่องช่วยในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีวิธีการในการเผยแผ่ธรรม คือ การเชิญชวนประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และให้เข้ามาดำเนินการร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ

4. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ หมายถึง การรวบรวมและเรียบเรียงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา แล้วบันทึกเก็บไว้ในวัสดุอย่างหนึ่งอย่างใดที่สามารถนำกลับมาอ่าน ฟัง หรือชมได้อีกหลาย ๆ ครั้ง แล้วนำไปเผยแผ่ให้กับประชาชน มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ หนังสือ แผ่นซีดี และเว็บไซต์ มีหลักการในการเผยแผ่ธรรม 3 ประการ คือ ประโยชน์ ประหยัด และเกื้อกูล และมีวิธีการในการเผยแผ่ธรรม คือ เก็บรวบรวมและเรียบเรียง นำไปบันทึก และแจกจ่าย

5.3 นำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล)

จากผลวิจัยดังกล่าวนี้พบว่า รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) ทั้ง 4 รูปแบบนั้นเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ประชาชนให้การยอมรับและนับถือ และยังพบว่า ประชาชนได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเพิ่มมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยศาสนธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมดังนี้ คือ 1) ต่อพระพุทธศาสนา ทำให้ประชาชนศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และสามารถที่จะช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงสืบต่อไปได้ 2) ต่อสังคม ทำให้ประชาชนมีสติในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น และมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนา

2. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยศาสนบุคคลของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมดังนี้ คือ 1) ต่อพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีศาสนบุคคลเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป 2) ต่อสังคม ทำให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นหนทางนำพาชีวิตของไปสู่ความสุขอย่างถูกต้อง

3. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยศาสนวัตถุของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมดังนี้ คือ 1) ต่อพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนามีสถานที่ในการเผยแผ่ธรรม และมีสถานที่แสดงธรรมและฝึกอบรมจิตใจให้กับประชาชน 2) ต่อสังคม ทำให้ประชาชนมีสถานที่เพื่อพึ่งพาทางด้านจิตใจ และมีพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนมีสิทธิเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน

4. รูปแบบการเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่าง ๆ ของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมังคโล) มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมดังนี้ คือ 1) ต่อพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาแผ่ขยายไปทั่วทุกมุมของโลกโดยไม่จำเป็นต้องมีเงื่อนไขใด ๆ 2) ต่อสังคม ทำให้ประชาชนที่เกิดความ

สงสัยและไม่เข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาทบทวนได้อีกครั้งหนึ่ง นอกจากนี้ ประชาชนที่อาศัยอยู่ทางไกลสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยสื่อต่าง ๆ ได้

ด้วยรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรูปแบบเพื่อการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในอนาคตในชื่อโครงการ “4 ศาสน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” โดยการนำเอารูปแบบการเผยแผ่ธรรมในสมัยพุทธกาล และในสมัยปัจจุบัน เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งได้แก่ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนวัตถุ และศาสนบริการ ซึ่งมีหลักการและวิธีการดังต่อไปนี้

1. ศาสนบุคคล หมายความว่า พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมนั้นจะต้องมีความรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและมีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมอย่างเชี่ยวชาญ นอกจากนั้นยังจะต้องสร้างศาสนทายาทให้มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉาน ไม่ว่าจะเป็นด้านปริยัติ หรือด้านการปฏิบัติธรรม และมีความสามารถในการอธิบายหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างกระจ่างความ หลังจากนั้นจะต้องส่งเสริมให้บุคคลเหล่านั้นไปเป็นครู อาจารย์ และพระวิปัสสนาจารย์ตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในประเทศหรือต่างประเทศ และในระยะเวลาทุก 2 ปี จะต้องประชุมปรึกษาหารือ ทบทวนรายงาน เสนอแนะ และแนวทางการแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในการเผยแผ่ธรรมเพื่อให้พระสงฆ์มีระบบการพัฒนาการเผยแผ่ธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยมีพระสงฆ์ในระดับชั้นปกครองเป็นศูนย์กลางในการประชุม โดยมีหลักการที่สำคัญคือ สร้างศาสนบุคคลให้มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก กำหนดให้การส่งเสริมและสนับสนุนเป็นวิธีการ มีการดำเนินการและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2. ศาสนธรรม หมายความว่า พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมจะต้องคัดเลือกหลักธรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสม สอดคล้องกับบุคคล กลุ่มบุคคล เหตุการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของประชาชนอย่างถ่องแท้ โดยคัดเลือกหลักธรรมเพื่อการเผยแผ่ธรรมเป็น 3 ระดับ ระดับที่ 1 คัดเลือกหลักธรรมสำหรับสังคมโดยทั่วไป เช่น หลักความกตัญญู หลักสามัคคีธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักสันติธรรม เป็นต้น ซึ่งประชาชนสามารถนำไปประพฤติและปฏิบัติตามด้วยวิธีง่าย ๆ ระดับที่ 2 คัดเลือกหลักธรรมสำหรับประชาชนผู้มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน เช่น หลักทศพิธราชธรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักอิทธิบาทธรรม และหลักมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ระดับที่ 3 คัดเลือกหลักธรรมสำหรับประชาชนผู้มีความสนใจทางด้านจิตใจ เช่น การปฏิบัติสมถกรรมฐาน หรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ทั้งนี้จะต้องสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย เช่น การให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น โดยยึดหลักการที่สำคัญ คือ คัดเลือกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับบุคคล กลุ่มบุคคล เหตุการณ์ และสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นหลัก กำหนดให้มีการเสริมสร้างกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นวิธีการ

3. ศาสนวัตถุ หมายความว่า พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมจะต้องเชิญชวน บอกกล่าวกับประชาชนให้มีการก่อสร้างศาสนวัตถุที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมควบคู่ไปกับการเผยแผ่ธรรม โดยพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ดังกล่าวจะต้องสร้างโครงการที่เกี่ยวกับศาสนวัตถุและสาธารณวัตถุเพื่อให้ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เช่น มีการก่อสร้างสำนักปฏิบัติธรรม กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ พระพุทธรูป พระเจดีย์ พระอุโบสถ ถนน โรงเรียน โรงพยาบาล ห้องสมุด หรือสถานที่ต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วม เพื่อให้ประชาชนได้มีความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ นั้น อีกทั้งยังทำให้ประชาชนเห็นว่าพระสงฆ์ได้ช่วยเหลือประชาชนยามมีความทุกข์ร้อนทางกายและจิตใจ โดยยึดหลักการที่สำคัญ คือ สร้างศาสนวัตถุและสาธารณวัตถุเพื่อประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมเป็นหลัก กำหนดให้มีการเชิญชวนและการบอกกล่าวเป็นวิธีการ

4. ศาสนบริการ หมายความว่า พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมนั้นจะต้องมีศาสนบริการ หรือการให้บริการเกี่ยวกับข้อมูล ข่าวสารด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน ศาสนบริการนั้นควรแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ศาสนบริการด้านห้องสมุด และศาสนบริการด้านสื่อออนไลน์ ศาสนบริการด้านห้องสมุดนั้นควรมีสถานงานตั้งประจำอย่างถาวร มีเวลาปิด-เปิดอย่างแน่นอน ภายในห้องสมุดควรมีสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น หนังสือเกี่ยวกับข้อมูล ข่าวสาร และธรรมะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งประชาชนสามารถเข้าไปศึกษาและค้นคว้าได้ และมีสื่อเทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ (Computer) ที่สามารถสื่อทางออนไลน์ได้ มีระบบสัญญาณไวไฟ (Wifi) คอยให้บริการ เป็นต้น นอกจากนั้นควรมีศาสนบริการเป็นผู้คอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อสงสัยใด ๆ เกี่ยวกับสื่อต่าง ๆ หรือเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนบริการด้านห้องสมุดนั้นมีลักษณะคล้ายห้องสมุดทั่วไป แต่มีความแตกต่างตรงที่ข้อมูลและข่าวสารต่าง ๆ จะเป็นของพระพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่มีข้อมูลหรือข่าวสารอื่น ๆ เข้ามาปะปน ส่วนศาสนบริการด้านสื่อออนไลน์นั้นควรมีเว็บไซต์ที่เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะเอาไว้ให้บริการแก่ประชาชน เว็บไซต์ดังกล่าวควรเป็นเว็บไซต์ที่เข้าถึงได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ไม่ควรมีความสลับซับซ้อนอะไรมาก และภายในเว็บไซต์ดังกล่าวนั้นควรมีเก็บข้อมูลในลักษณะเป็นตัวหนังสือ เสียง ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเอาไปค้นคว้าและศึกษาได้ และเนื้อหาของเว็บไซต์นั้นควรมีการปรับปรุงข้อมูลอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ผู้ที่เข้าไปศึกษาค้นคว้านั้นมีความรู้สึกได้ว่า ภายในเว็บไซต์เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะนั้นมีอะไรแปลกใหม่ มีอะไรหลายอย่างที่น่าสนใจ โดยยึดหลักการที่สำคัญ คือ การบริการข้อมูล ข่าวสาร ด้านหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน โดยกำหนดให้มีห้องสมุด ศาสนบริการ และสื่อออนไลน์เป็นวิธีการ

โครงการ 4 ศาสน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในอนาคต รูปแบบทั้ง 4 ศาสน์นี้ควรเป็นรูปแบบที่ควรนำไปเป็นแนวทางในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาพร้อมกันในเวลาเดียวกัน เพราะจะทำให้มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่ธรรมเป็นอย่างดี ในการนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่า

จะทำให้ประชาชนมีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น เพราะการวิจัยที่ผ่านมา นั้นทำให้เห็นถึงความคาดหวังของประชาชนที่มีความต้องการจะให้พระสงฆ์นำรูปแบบดังกล่าวไปใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมในอนาคต

6. อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสมมติฐานในเบื้องต้นว่า ท่านได้ใช้รูปแบบอะไรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรูปแบบดังกล่าวนั้นมีประโยชน์อย่างไรต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมในปัจจุบันนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมของท่านนั้น ท่านได้ใช้รูปแบบในการเผยแผ่ธรรมถึง 4 รูปแบบ คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และสื่อต่าง ๆ และใน 4 รูปแบบนั้นได้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมเป็นอย่างมากตามที่ได้เสนอไปแล้วนั้น เมื่อสรุปผลการวิจัยแล้ว ทำให้เกิดคำถามที่ตามมาว่า รูปแบบการเผยแผ่ธรรมทั้ง 4 รูปแบบนั้นมีความสอดคล้องกับพุทธประสงค์หรือไม่ และรูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันนี้อย่างไร ด้วยคำถามดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่สมควรที่จะนำมาอภิปรายผลในประเด็นดังกล่าว เพื่อหาความแตกต่างและความสอดคล้องระหว่างพระพุทธศาสนาและสังคม

กรณีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของท่านมีความสอดคล้องกับพุทธประสงค์หรือไม่ เมื่อคราวที่พระพุทธองค์ประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง พวกเธอก็เช่นเดียวกับเรา พวกเธอจงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์สุขแก่คนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก จงแสดงธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามเป็นที่สุด” พระดำรัสนี้เป็นการบ่งถึงพุทธประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขและเพื่ออนุเคราะห์ประชาชน หากนำพุทธดำรัสนี้มาพิจารณาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) มีความสอดคล้องกันหรือไม่ เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมทั้ง 4 รูปแบบที่ท่านนำไปใช้ในการเผยแผ่ธรรม คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และสื่อต่าง ๆ จะเห็นว่า ผลการวิจัยดังกล่าวนี้มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมเป็นอย่างมาก โดยรูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวนี้ทำให้ประชาชนให้การยอมรับและนับถือพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ประชาชนมีสถานที่ในการพึ่งพาทางด้านจิตใจ และมีพื้นที่สาธารณะที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิเข้าไปใช้ประโยชน์ร่วมกัน กรณีดังกล่าวนี้ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องถึงพุทธประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมังคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) ที่เป็นไปตามพุทธประสงค์ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ โดยยึดหลักประโยชน์ ความสุข และการอนุเคราะห์

กรณีรูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันนี้อย่างไร สำนักพัฒนาประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์กล่าวว่า “ปัจจุบันนี้ สังคมไทยจะเห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางด้านจิตใจ ยิ่งพัฒนาไปเท่าใดจะเกิดปัญหาจากการพัฒนาเท่านั้น

ยิ่งวัตถุดิบสนองความต้องการมากเท่าใดยิ่งไม่รู้จักกั้ม ไม่รู้จักพอ คนไทยในยุคโลกาภิวัตน์จึงมี ปัญหาทางจิตเกิดขึ้นมากมาย เช่น มีพฤติกรรมที่แสดงออกที่รุนแรง ขาดเมตตา ทั้ง ๆ ที่พุทธศาสนา สอนว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก ทำให้คนยุคใหม่ตกเป็นทาสของประเทศทุนนิยมที่ผลิต อุปโภคบริโภคมาเป็นเหยื่อล่อ ทำให้มนุษย์เกิดกิเลสอยากได้อะไรก็มี สนับสนุนให้เกิดค่านิยมผ่านสื่อ ต่าง ๆ โดยปราศจากการควบคุม เมื่อพิจารณาถึงปัญหาในประเด็นนี้ของสังคมไทยแล้ว” จะเห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ทำให้สังคมไทยมีปัญหาทางจิตใจมากยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมทั้ง 4 รูปแบบของพระธรรมมิ่งคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) ที่ท่านได้ใช้เป็นแนวทางในการเผยแผ่ธรรมมาโดยลำดับนั้นจะเห็นว่า เป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับสังคมในปัจจุบันนี้ กล่าวคือ การที่ท่านได้เผยแผ่ธรรมด้วยศาสน ธรรมก็ดี ศาสนบุคคลก็ดี ศาสนวัตถุก็ดี สื่อต่าง ๆ ก็ดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เป็นส่วนหนึ่งในการ แก้ไขปัญหาของสังคมในปัจจุบันนี้ สังเกตได้จากหลักธรรมคำสอนที่เน้นเรื่องการปล่อยวาง เช่น การสอนในเรื่องของวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ที่สอนให้คนมีสติและรู้จักปล่อยวาง สอนให้รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักการให้ออกาสแก่ผู้อื่น และการเสียสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีศาสนวัตถุไวคอยเป็นสถานที่เฝ้าอารักขาจิตใจ กล่าวได้ว่า ท่านได้ใช้ศาสนาธรรมและศาสนวัตถุเป็นเป็นเครื่องช่วยเหลือนับกับสังคมไทยในปัจจุบันนี้ กรณีดังกล่าวทำให้เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของท่านทั้ง 4 รูปแบบกับการ แก้ไขปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันนี้

ดังนั้น จากผลสรุปของงานวิจัยดังกล่าวทำให้เห็นถึงปัญหา การดำเนินการต่าง ๆ ประโยชน์ และความสอดคล้องระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม ถึงแม้ว่างานวิจัยฉบับนี้ยังมิได้นำ วิเคราะห์ถึงภาพรวมด้านอื่น ๆ เช่น การปกครอง และเศรษฐกิจ แต่งานวิจัยฉบับนี้ได้มองเห็นถึง แนวทางการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมในอนาคต โดยการยึดพุทธดำรัส ที่ตรัสว่า “จงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน”

7. ข้อเสนอแนะ

เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมิ่งคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) ตามระเบียบวิธีการวิจัยดังกล่าว ทำให้ได้รับคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ 3 ข้อ นอกจากนั้นยังทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงคุณค่าการเผยแผ่ธรรมในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาการ และด้านปฏิบัติการ ซึ่งพระสงฆ์สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการเผยแผ่ธรรมในอนาคตได้อย่าง เหมาะสม ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะข้อแนะนำดังต่อไปนี้

7.1 เชีงนโยบาย

งานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระธรรมมิ่งคลาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) ซึ่งเป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ ประชาชนจำนวนมากได้ให้การ ยอมรับและนับถือ เนื่องจากเป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อ

สังคม รูปแบบการเผยแผ่ธรรมดังกล่าวนี้เป็นรูปแบบเฉพาะตนของท่านที่มีการเชื่อมโยงถึงรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นรูปแบบการเผยแผ่ธรรมที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการเผยแผ่ของพระสงฆ์ตามที่ปรากฏอยู่ในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบันนี้ มิได้มีความขัดแย้งกับหลักพระธรรมวินัย หรือมารยาทอันดีงามของคณะสงฆ์ไทย ผู้วิจัยจึงเห็นว่า มหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองและวางแผนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรกำหนดนโยบายในการเผยแผ่ธรรมในส่วนของท้องถิ่น ต่าง ๆ ในโครงการ 4 ศาสน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้สังฆาธิการในระดับชั้นปกครองนับตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดลงไปนำไปปฏิบัติ เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7.2 เชิงปฏิบัติการ

งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยพบว่า มีประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อสังคมในลักษณะเชิงบวก โดยมีกลุ่มคณะสงฆ์ไทยและประชาชนทั่วไปให้การยอมรับ และได้มีความขัดแย้งต่อพระธรรมวินัยและหลักการปกครองคณะสงฆ์ไทยแต่ประการใด นอกจากนี้ยังเป็นไปตามพุทธประสงค์ของพระพุทธองค์ที่ตรัสว่า “การเผยแผ่ธรรมจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน” ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า มหาเถรสมาคมควรมีคำสั่งให้พระสังฆาธิการในระดับชั้นปกครอง นับตั้งแต่เจ้าคณะจังหวัดเป็นต้นไปเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ธรรมในส่วนท้องถิ่น เปิดการอบรมให้พระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นด้านพระปริยัติธรรมหรือด้านการปฏิบัติธรรม ด้านพระปริยัติธรรมต้องมีความรู้และความสามารถที่จะยกหัวข้อธรรมและอธิบายหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง ด้านการปฏิบัติธรรมสามารถสอนกรรมฐานไม่ว่าจะเป็นสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนั้น ควรอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการก่อสร้างศาสนวัตถุและการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ให้กับพระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์นำไปใช้ในการเผยแผ่ธรรม ในระยะเวลาทุก 2 ปี จะต้องมีการประชุมใหญ่เพื่อติดตามผลงานต่าง ๆ โดยพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมไปแล้วนั้นจะต้องรายงานความก้าวหน้า ร่วมกันวางแผนและกำหนดนโยบายในการเผยแผ่ธรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ในโครงการ 4 ศาสน์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

7.3 สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถา ปรกณวิเสส หนังสือต่าง ๆ ตำรา งานวิจัย บทความ การสัมภาษณ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้คือ พระธรรมมงคลอาจารย์ (ทอง สิริมจฺโล) เท่านั้น ยังมีงานวิจัยที่ควรศึกษาเพิ่มเติมจากงานวิจัยฉบับนี้อยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในส่วนอดีตหรือปัจจุบัน โดยผู้วิจัยของนำเสนองานวิจัยครั้งต่อไป คือ

รูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบันนี้ และรูปแบบการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ด้วยวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ช. โชติบาล. (2503). *ต้นกำเนิดประเพณีไทย-จีน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ.
- ป๋วย แสงฉาย. (2528). *มลินทปัญหา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ลูก ส. ธรรมภักดี.
- พระครูอุทัยกิจจารักษ์. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559). “หลักศีล 5 : การประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม”. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 5(2).
- พระณปวร โทวาท. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559). “การพัฒนาต้นแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดในประเทศไทย”. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 5(2).
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2558). *พระธรรมเทศนา 61 กัณฑ์*, กรุงเทพมหานคร: หจก. สามลดา,
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- Luniya, B.N, (1978). *Life and Culture in Ancient India*. Agra: Lakshmi Narain Agarwal.
- Monier Williams. (1920). *A Sanskrit English Dictionary*. Revised edition, USA: Oxford University Press.
- Walpola Sri Rahula, (2009). *What the Buddha Taught*. 5th ed., Bangkok: Haw Trai Roundation.

